

Bevindingen interviews

50% Participatie

E:M+MA.

Aanleiding

Vanuit het programma *Sociale Innovatie in Energie* (SIE) zijn er 24 interviews gehouden met 30+ personen om te achterhalen hoe verschillende partijen – waaronder energiebedrijven, brancheverenigingen, energiecoöperaties, woningscoöperaties en bestuurders – zich verhouden ten opzichte van de volgende ambitie die in het Klimaatakkoord is opgenomen:

“Om de projecten voor de bouw en exploitatie van hernieuwbaar op land in de energietransitie te laten slagen, gaan in gebieden met mogelijkheden en ambities voor hernieuwbare opwekking, de omgeving en marktpartijen gelijkwaardig samenwerken in de ontwikkeling, bouw en exploitatie. Dit vertaalt zich in een evenwichtige eigendomsverdeling in een gebied waarbij gestreefd wordt naar 50% eigendom van de productie van de lokale omgeving (burgers en bedrijven). Het streven voor de eigendomsverhouding is een algemeen streven voor 2030. Er is lokaal ruimte om hier vanwege lokale project-gerelateerde redenen van af te wijken. Hierbij wordt ook in acht genomen de bijzondere positie van de waterschappen die zowel lokale ontwikkelaar zijn als decentrale overheid met een verduurzamingsopgave van hun eigen bedrijfsprocessen.”

In deze presentatie worden de belangrijkste bevindingen die voortkomen uit deze interviews toegelicht. Deze bevindingen bieden richting aan de manier waarop de – in het Klimaatakkoord geformuleerde – ambitie in Brabant het beste kan worden gerealiseerd. Het is duidelijk dat de energietransitie vraagt om nieuwe rolopvattingen en verhoudingen tussen de overheid, marktpartijen en de gemeenschap. Om deze taakverschuiving in goede banen te leiden, komen we tot een drietal aanbevelingen.

Martijn Messing – Projectleider SIE

Nursabah Zivali – Trainee Toekomst van Brabant

Onderzoeksopzet

De bevindingen uit deze interviews zijn in deze presentatie gecategoriseerd per thema. Per thema is er telkens een algemeen beeld geschetst van de verschillende reacties van de geïnterviewden (in grijs tekstblok), waarbij er in quotes een aantal opmerkingen van geïnterviewden zijn weergegeven. Ook worden de belangrijkste bevindingen kort onder elkaar gezet per thema (in rood tekstblok)

Hieronder vindt u de namen van de geïnterviewden:

Anne-Marie Rakhorst (Stichting Brabant geeft Energie)

Anne-Marie Spierings (gedeputeerde Energie, Landbouw, en Gezondheid, provincie Noord-Brabant)

Andries Mulder (Bestuurslid Morgen Groene Energie)

Arjan Karreman (Statkraft)

Arthur Vermeulen (Pure Energie)

Cees de Bas (Stichting Duurzaam STOER)

Corné Hopmans (Eneco)

Désirée Brummans (Bestuurlijk afgevaardigde stuurgroep RES regio West-Brabant)

Erik van Norren (Vattenfall)

Frans van Hoof (Bestuurslid Kempenenergie)

Geert Ardon (Eneco)

Gerard Bruijniks (Bestuurlijk afgevaardigde stuurgroep REKS regio Hart van Brabant)

Greetje Bos (Bestuurlijk afgevaardigde stuurgroep RES West-Brabant)

Hanne van de Ven (Brabantse Milieu Federatie)

Henk Visser (Enpuls)

Jeroen Kok (EFB)

Jeroen Vanson (Greenchoice)

Jos Römgens (de Spinder)

Marije Arah (Pure Energie)

Martin Ars (Vattenfall)

Michel Suijkerbuijk (Odura)

Mirjam Davison (Innogy)

Onne Eigeman (Stichting Duurzaam STOER)

Peter van de Wiel (Bestuurlijk afgevaardigde stuurgroep RES regio Noordoost-Brabant)

Pierre Hobbelen (Thuisvester)

Pim de Ridder (BDEW)

Rik Harmsen (NWEA)

Rob Smit (Innogy)

Roland Marx (Leystromen)

Rudy Snel (Bestuurslid coöperatie Cranendonck)

Sijtze Brandsma (Energie Samen)

Siward Zomer (Energie Samen)

Sjef van Geffen (Bestuurslid Waalre Energie Lokaal)

Theo van Hoek (Buurkracht)

Ton van Korven (ZLTO)

Tony Ellis (Statkraft)

Valérie van Hagen (Statkraft)

1

Ambitie 50% van hernieuwbare productie op land in lokaal eigendom

Op deze ambitie, die onderdeel is van het Klimaatakkoord, wordt wisselend gereageerd door de geïnterviewden. Waar bestuurders en enkele stichtingen (zoals Stichting *Brabant geeft Energie* en Stichting *Duurzaam STOER*) zich positief uitlaten over deze ambitie en zelfs geen probleem hebben met 100% lokaal eigenaarschap, zijn het met name woningcoöperaties en energiebedrijven die zich kritischer opstellen ten opzichte van deze ambitie. Hierbij is een veelgehoorde vraag: “Moet financiële participatie wel een doel op zich zijn?”. Lokaal eigendom, zo wordt gesteld, is niet zaligmakend, laat staan dat het bij elk project binnen elke gemeente praktisch haalbaar is.

- “ Ik zie twee grote brokken: elektra en warmte(-netten) (...) De echte uitdaging ligt bij warmte. 50 procent lokaal eigendom bij warmte. Hoe dan? ” (Roland Marx, Leystromen)
- “ Gezien de huidige staat van de coöperatieve sector is dit een veel te grote opdracht. Ze hebben geen idee waar ze aan beginnen ” (Pim de Ridder, BDEW)
- “ Als je gaat wachten totdat de gemeenschap zelf deze ambitie invult, dan kun je waarschijnlijk lang wachten (..) De overheid zal moeten helpen ” (Greetje Bos, lid stuurgroep RES West-Brabant)
- “ Ik wil ervoor pleiten dat we de beweging niet klein houden, maar dat we de energietransitie serieus oppakken en de 50% daarvoor benutten. Beschouw lokaal niet als ‘klein’ maar als dé manier om de energietransitie te democratiseren ” (Jeroen Vanson, Greenchoice)

Bevindingen

- Over het algemeen wordt er positief op deze ambitie gereageerd
- Wel moet lokaal eigendom geen doel op zich worden
- Lokale participatie blijft maatwerk

2

Lokaal eigendom als katalysator voor draagvlak

De meeste geïnterviewden zijn het erover eens: lokaal eigendom kan zeker bijdragen tot meer draagvlak. Maar dit betekent niet dat lokaal eigendom de enige manier is om draagvlak te krijgen. Procesparticipatie is minstens zo belangrijk als financiële participatie voor het creëren van draagvlak. En ook kunnen andere vormen van lokale participatie, indien deze goed aansluiten op de wensen en behoeften van de lokale omgeving, leiden tot meer draagvlak onder bewoners.

- “ We praten niet meer over draagvlak. Dat is niet te meten. Acceptatie is een beter woord (...) Verbondenheid is vaak een belangrijker motief om mee te doen dan geld, en is bovendien een grotere driver voor acceptatie ” (Marije Arah en Arthur Vermeulen, Pure Energie)
- “ Geld moet niet de drijfveer zijn. Daar ga je geen commitment mee krijgen. Het proces aan de voorkant, om te komen tot een gedragen project, is zeer belangrijk ” (Désirée Brummans, bestuurlijk afgevaardigde stuurgroep RES regio West-Brabant)
- “ Lokaal eigenaarschap kan zeker bijdragen aan meer acceptatie, maar het hangt vooral af van de behoefte van de omgeving. In de Eemshaven, bijvoorbeeld, hebben bewoners aangegeven niet als molenaar te willen profiteren van een park, maar een regeling te willen treffen. Daar moet ruimte voor zijn ” (Erik van Norren en Martin Ars, Vattenfall)

Bevindingen

- Lokaal eigendom niet de enige manier om draagvlak te krijgen
- Draagvlak is niet te koop
- Procesparticipatie is minstens zo belangrijk als financiële participatie

3

Organiseren van lokaal eigendom

We moeten ervoor zorgen dat iedereen mee kan doen. Hier zijn de meeste geïnterviewden het wel over eens. Want ook huurders en burgers met een smalle beurs moeten de kans krijgen deel te nemen. Tegelijkertijd is de mogelijkheid om als burgers later in te stappen en – bij eigendomswisselingen – uit te stappen van belang. Dit maakt het organiseren van lokaal eigendom extra uitdagend, want dit vraagt een flexibele organisatievorm. Ook benadrukken een aantal geïnterviewden, met name bestuurders, dat ze het noodzakelijk vinden dat zowel de lusten als de lasten evenwichtig worden verdeeld over de lokale omgeving.

- “ We moeten met z’n allen werken aan de community. De samenleving moet lokaal eigendom gaan willen (...) Eerst de community bouwen, dan het eigendom. Je hebt geen projectontwikkelaar nodig, maar een community builder” ” (Pim de Ridder, BDEW)
- “ Je kunt juridisch en economisch eigendom onderscheiden. Het juridische eigendom dient het beste in de regio verankerd te worden. Zodat je zeggenschap houdt. Dat is in het belang van bewoners” (Cees de Bas en Onne Eigeman, Stichting Duurzaam STOER)
- “ We hebben in Brabant nogal wat lege vlekken. We zijn op zoek naar hoe we verbindingen kunnen leggen” (Sijtze Brandsma en Siward Zomer, Energie Samen)

Bevindingen

- Een aandachtspunt is om inclusiviteit zo door te voeren dat iedereen, op ieder moment, mee kan doen.
- Gelijke verdeling lusten en lasten
- Positieve houding ten opzichte van postcode-roosregeling
- Verbinden van lokale initiatieven

4

Coöperatie als manier om lokaal eigendom te organiseren

Lokale energie-initiatieven zijn doorgaans coöperaties. Meerdere energiebedrijven en projectontwikkelaars zijn kritisch. Lokaal eigendom organiseren via een coöperatie is volgens hen niet in elke situatie de meest geschikte vorm. Er is behoefte om te experimenteren met nieuwe organisatie en participatievormen om de doelen te bereiken. Bovendien wordt er benadrukt dat lokale coöperaties niet de hele omgeving, en dus niet alle belangen, vertegenwoordigen. Een lokale coöperatie is dan ook niet altijd de aangewezen gesprekspartner om inzicht te krijgen in de wensen en behoeften van de lokale omgeving.

- “ Een coöperatie is geen doel op zich en ook geen garantie voor optimale vertegenwoordiging van de lokale omgeving. De rechtsvorm is een middel om bewoners en bedrijven te verenigen om te kunnen ondernemen ” (Mirjam Davison en Rob Smit, Innogy)
- “ Een lokale energie-coöperatie is niet altijd het juiste gremium om de verbinding te leggen tussen project en omgeving. Er moeten eigenlijk zo min mogelijk filters tussen het project en de omgeving zitten ” (Henk Visser, Enpuls)
- “ Een coöperatie is, in onze ervaring, een producent met aandeelhouders en geen garantie voor brede participatie. De leden gedragen zich al snel als aandeelhouders ” (Erik van Norren en Martin Ars, Vattenfall)

Bevindingen

- Vraag naar een bredere waaier aan mogelijkheden voor lokale participatie
- Lokale coöperaties vertegenwoordigen niet altijd de lokale omgeving
- Energiebedrijven hebben een kritische houding ten opzichte van lokale energie-coöperaties.

5

Wie behoren er tot de lokale omgeving?

De lokale omgeving wordt bepaald door de omvang van het project en het type opwekking. Maar ook historische, sociale, culturele en ruimtelijke factoren hebben invloed op tot de lokale omgeving behoort. Het is dan ook belangrijk een brede blik in te nemen wanneer de lokale omgeving in kaart moet worden gebracht. Ook maatschappelijke organisaties (zoals kerkgemeenschappen en sportverenigingen) en terreinbeherende organisaties zijn belanghebbende partijen.

- “Neem kinderen en jeugd mee in de aanpak. Daar zit veel energie. De ontembare passie van de jeugd. De jeugd raakt je recht in het hart” (Anne-Marie Rakhorst, Stichting Brabant geeft Energie)
- “Bij het bepalen van de directe omgeving moet je vooral niet denken in afstanden. Je moet denken in gemeenschappen” (Pim de Ridder, BDEW)
- “Gemeentegrenzen mogen geen grens zijn voor bewoners als je streeft naar een betere balans tussen lasten en lusten” (Greetje Bos, bestuurlijke afgevaardigde regio West-Brabant)

Bevindingen

- Lokale omgeving is afhankelijk van de situatie
- Om de lokale omgeving in kaart te brengen, moet je zo breed mogelijk kijken

6

Verplichte lokale participatie (naar Deens model)

Wat betreft het verplicht stellen van lokale participatie, is er verre van eensgezindheid onder de geïnterviewden. Voorstanders, waaronder grotendeels bestuurders, zien het als een noodzakelijkheid om de beweging van onderop te garanderen, maar benadrukken dat de overheid wel moet zorgen dat iedereen mee kan komen. Tegenstanders vragen zich af of het verplicht stellen van lokale participatie praktisch haalbaar is. Het kan drempelverhogend werken en niet iedereen heeft langdurige binding. Deze tegenstanders staan niet per definitie negatief tegenover lokale participatie, maar stellen wel enkele voorwaarden aan lokale participatie.

- “ Over het verplicht stellen van 50% heb ik mijn twijfels. Het moet wel realiseerbaar zijn. Maar ook al kan 50% niet in elk project gerealiseerd worden, dan blijft het principe van verplichte betrokkenheid van de omgeving als principe overeind staan. Die betrokkenheid moet dan op andere manieren gerealiseerd worden, bijvoorbeeld door de vorming van een maatschappelijk fonds dat gevuld wordt uit de revenuen van een grootschalig project ” (Jos Römgens, de Spinder)
- “ Ik zie echter ook afwachtendheid van participanten. ‘What’s in for me?’ Wanneer is dat duidelijk. Participatie gaat veel breder dan alleen stroom leveren of financieel participeren. Meerwaarde is breder pallet aan mogelijkheden” (Gerard Bruijniks, bestuurlijk afgevaardigde REKS stuurgroep HvB))

Bevindingen

- Het principe van betrokkenheid en participatie van de lokale omgeving staat niet ter discussie. Of dit verplicht moet worden en of je hier een vast percentage aan moet koppelen, verschilt per respondent.
- Voorkeur ligt in het inzetten van verschillende vormen van lokale participatie (idee van een menukaart)

7

Risicodragend ondernemerschap vragen van burgers

Risicodragend ondernemerschap kan je niet van alle burgers vragen. Hier zijn de geïnterviewden het over eens. Het is belangrijk dat iedereen mee kan doen. Maar er heerst nog veel onduidelijkheid over hoe je dit gaat organiseren. Door een enkeling wordt het idee van een energiefonds geopperd en ook de postcode Roosregeling wordt door sommigen aangehaald als een effectieve maatregel. Wel moeten burgers weten wat het risico is dat ze lopen. Dit is niet altijd het geval.

- “ Bewoners zijn geen ondernemers. De meeste bewoners zullen niet in staat zijn te denken en te handelen als een projectontwikkelaar. Daar moeten we een oplossing voor vinden ” (Greetje Bos, bestuurlijk afgevaardigde namens de regio West-Brabant)
- “ Of onze doelgroep (huurders) dit zal doen, is maar de vraag ” (Pierre Hobbelen, Thuisvester)
- “ Er zijn ontwikkelaars van verschillende kwaliteit actief in de markt. Voor een bewoner is de kwaliteit van de ontwikkelaar moeilijk te bepalen. Hierdoor is het risico van de investering ook moeilijk te overzien (...) Risicodragend ondernemerschap is alleen voor een select groepje rijke inwoners. Dit leidt tot sociale exclusiviteit ” (Tony Ellis, Arjan Karreman en Valérie van Hagen, Statkraft)

Bevindingen

- Meer moeite met risicodragend ondernemerschap in ontwikkelfase, dan in exploitatiefase
- Onduidelijkheid over hoe risicodragend ondernemerschap sociaal te organiseren
- Moeilijk voor bewoners om risico hiervan in te zien

8

Rol van gemeenten

Gemeenten staan dicht bij de burger en kennen de burger daarom het best. Dit is de reden waarom veel geïnterviewden een belangrijke rol zien weggelegd voor gemeenten in het vormgeven van lokale participatie. De gemeente is beter in staat te peilen welke vormen van lokale participatie geschikt zijn voor hun inwoners. Zij moeten de regie voeren over het participatieproces en zorgen dat iedereen binnen hun gemeente kan deelnemen. Ook zijn gemeentes, zo wordt vaak vermeld door de geïnterviewden, de meest geschikte partij om het nut en de noodzaak van de energietransitie aan burgers over te brengen.

“ We zien veel verschillen tussen de gemeenten in kennis, kunde en kassa. Kleinere gemeenten hebben vaak een uitdaging in het organiseren van complexe projecten”

(Geerten Ardon en Corné Hopmans, Eneco)

“ Ze moeten het goede voorbeeld geven en verantwoordelijkheid nemen voor maatregelen tegen klimaatverandering. Niet alleen praten met tegenstanders, maar ook jongvolwassenen inzetten die wel ervan overtuigd zijn dat er CO₂ reductie moet komen. Maak visueel wat de veranderingen kunnen zijn in het landschap en maak het bespreekbaar” (Mirjam Davison en Rob Smit, Innogy)

Bevindingen

- Gemeenten hebben een regierol in het vormgeven van lokale participatie
- Uitdragen van het nut en de noodzaak van de energietransitie
- Verschillen tussen kleine en grote gemeenten in kennis, kunde en kapitaal

9

Rol van provincies

Aangezien er grote verschillen bestaan tussen gemeenten in kennis, kunde en kapitaal, zien veel geïnterviewden het als de taak van de provincie om kennis en kunde te delen onder gemeentes en minder kapitaalkrachtige gemeentes te ondersteunen. Ook hebben provincies een rol in het verbinden van lokale initiatieven, zeker daar waar deze initiatieven opereren op de grenzen van gemeentes. De provincie behoort het overzicht te bewaren over welke lokale initiatieven er binnen de provinciegrenzen zijn, wat ze precies doen en welke resultaten ze opleveren. Daarnaast kan de provincie een rol spelen in de professionaliserings-opgave van lokale energie-initiatieven.

- “ Sommige zaken laten zich provinciaal makkelijker regelen dan voor elke gemeente afzonderlijk. Zo kan ik mij voorstellen dat we afspraken over doelen van mede-eigenaarschap en de mate van mede-eigenaarschap in één keer voor de hele provincie kunnen maken. Op bepaalde hoofdlijnen, zodat er ruimte is voor lokaal maatwerk. Zeker het organisatorische vraagstuk is complex. Dat hebben we gezien bij de A16, waar het enkel lukt dankzij een goede samenwerking tussen gemeentes, provincie, Enpuls (uitvoering Sociale Innovatie in Energietransitie) en Energiefonds” (Anne-Marie Spierings, gedeputeerde Energie, Landbouw en Gezondheid, provincie Noord-Brabant)
- “ De gemeenten hebben de middelen niet om de energierevolutie vorm te geven. De provincie kan hier een rol spelen door gemeenten van (financiële) middelen te voorzien. Er zal meer centrale coördinatie moeten komen. Stimuleringsmaatregelen of een beloningstelsel voor gemeenten die wel hun doelstellingen halen en nu al projecten realiseren. Werkbare, eenduidige regelgeving is nodig ” (Tony Ellis, Arjan Karreman, Valérie van Hagen, Statkraft)

Bevindingen

- Verbindingsrol tussen gemeenten
- Overzicht houden en resultaten monitoren
- Ondersteunen in de professionaliserings-opgave van lokale initiatieven

10

Rol van lokale energie-coöperaties (LEC's)

Het belang van lokale energie-coöperaties wordt gezien als een manier om de lokale energievoorziening te democratiseren. Wel ligt er nog een opdracht om verder te professionaliseren, zodat er grotere projecten met meer deelnemers kunnen worden gerealiseerd. Dit is moeilijk, omdat de deelnemers van deze lokale energie-coöperaties meestal vrijwilligers zijn. Professionalisering wordt gezien als noodzaak, zodat projecten goed doorontwikkelen, de betrokkenheid van burgers wordt vastgehouden en deelnemende burgers minder financieel risico lopen.

- “ Maatschappelijk draagvlak begint bij je eigen organisatie. Je moet de interne organisatie wel op orde hebben. Goede informatie en communicatie, transparantie en invloed op besluitvorming. Effectieve uitvoering van projecten is professioneel werk. Dat kan regionaal ook goed georganiseerd worden ” (Jos Römgens, de Spinder)
- “ Lokale energie-coöperaties hebben een belangrijke rol om inwoners te verenigen. Wel moeten we opletten met de balans tussen vrijwillige inzet en noodzakelijke professionaliteit. Wij moeten niet de fout maken dat we de coöperaties misbruiken om een onplezierige boodschap aan onze burgers over te brengen ” (Peter van de Wiel, bestuurlijk afgevaardigde namens de regio Noord-Oost Brabant)

Bevindingen

- Verbindingsrol tussen burgers en overheid
- Balans vinden tussen vrijwilligheid en professionaliteit
- Hebben meer ondersteuning nodig van overheden

11

Rol van waterschappen

Waterschappen hebben met name een rol in in de energietransitie door het ter beschikking stellen van hun gronden, zo blijkt uit de interviews. Met name energiebedrijven en bestuurders noemen dit. Wel moet hierbij opgemerkt worden dat het voor veel geïnterviewden onduidelijk is welke rol waterschappen specifiek kunnen invullen.

- “ Vooral klimaatadaptatie. Dus onder andere bodemprojecten zijn zowel voor ons als voor waterschappen interessant. Bijvoorbeeld CO₂ vastlegging en het verbeteren van het watervasthoudend vermogen van de bodem” (Ton van Korven, ZLTO)
- “ We hebben samen met de Unie van Waterschappen de Energiefabriek opgezet. De terreinen die waterschappen hebben kunnen we benutten om lokale energie te produceren. Daar ligt een sleutelrol voor waterschappen ” (Jeroen Vanson, Greenchoice)
- “ Het waterschap zal op dit thema vooral een rol spelen als grondeigenaar. Dat kan natuurlijk ook gelden voor de andere overheden en voor semioverheden zoals Brabant Water. In dat geval wordt het waterschap mogelijk mede-ontwikkelaar. Het is dus van groot belang dat de waterschappen de doelen en randvoorwaarden van lokale participatie onderschrijven ” (Anne-Marie Spierings, gedeputeerde Energie, Landbouw en Gezondheid, provincie Noord-Brabant)

Bevindingen

- Waterschappen kunnen een rol spelen door het ter beschikking stellen van gronden
- Mogelijk een rol in het uitvoeren van klimaat-adaptieve maatregelen
- Veel onduidelijkheid en onwetendheid over welke rol waterschappen kunnen vervullen

Conclusie

De ambitie 50% lokaal eigendom is interessant. Het wordt gezien als een middel, maar moet geen doel op zich worden. Ieder ziet vanuit zijn of haar eigen rol drempels, kansen en uitdagingen. Het is maatwerk per project.

Vooraf de hoge mate van vrijwilligheid van lokale initiatieven en inclusiviteit vs. exclusiviteit zijn punten van zorg voor de mensen die wij hebben gesproken.

Bij de gesprekspartners ontbreekt nog een duidelijk beeld van wat de mogelijkheden zijn voor lokale participatie, en wat de voor- en nadelen van iedere vorm zijn.

Advies

- + Uitwerken welke vormen van lokale participatie er zijn, inclusief vormen van eigenaarschap, risico's en benodigde inleg van de deelnemers. Dit biedt een overzicht van alle mogelijkheden, waardoor die vorm gekozen kan worden die past bij de lokale situatie.
- + Uitwerken van een juridisch kader om ervoor te zorgen dat iedereen dezelfde taal gebruikt. Dit kan eventueel de opmaat zijn naar een convenant tussen overheden en een green deal met alle betrokken partijen.
- + De 'menukaart' voor lokale participatie (incl. vormen van lokaal eigendom) opnemen in de RES'en in Brabant. Per RES regio de toepassing ervan uitwerken.